

Kränkning och integritet HT23

Malou Andersson
universitetslektor i straffrätt
Uppsala universitet

UPPSALA
UNIVERSITET

Olika typer av kränkningar

- 3 kap BrB kränkning av den fysiska integriteten
- 4 kap BrB kränkning av den personliga integriteten (rätt till frihet)
- 6 kap BrB kränkning av den sexuella integriteten

En tillbakablick

- 1944 Homosexualitet avkriminaliseras (1979 avskaffas homosexualitet som sjukdomsdiagnos)
- 1975 Rätt till fri abort införs (tidigare endast tillåtet av medicinska, humanitära och arvsbiologiska skäl)
- 1982 En kvinna får själv bestämma om hon vill ta mannens efternamn vid äktenskap
- 1983 Misshandel i hemmet under allmänt åtal (tidigare målsägandebrott)
- 1984 Brottet våldförande (våldtäkt inom äktenskapet) tas bort
- 1998 Brottet grov kvinnofridskränkning/grov fridskränkning införs
- 2005 Särskilda bestämmelser om sexualbrott mot barn införs i BrB
- 2018 Sexualbrottsreform – Frivillighet som utgångspunkt
- 2021 Barnfridsbrott (att låta barn bevittna våld) införs som ett särskilt brott
- 2022 Brottet Hedersförtryck införs i brottsbalken
- 2022 Samlagsbegreppet ändras till att även omfatta anala och orala samlag

Om frihet och frid 4 kap. brottsbalken

- Människorov 4:1
- Människohandel 4:1 a
- Människoexploatering 4:1 b
- Olaga frihetsberövande 4:2
- Barnfridsbrott 4:3
- Olaga tvång 4:4
- Grov fridskränkning/grov kvinnofridskränkning 4:4 a
- Olaga förföljelse 4:4 b
- Äktenskapstvång/barnäktenskapsbrott 4:4 c
- Vilseledande till äktenskapsresa 4:4 d
- Hedersförtryck 4:4 e
- Olaga hot 4:5
- Hemfridsbrott/Olaga intrång 4:6
- Kränkande fotografering 4:6 a
- Olaga identitetsanvändning 4:6 b
- Olaga integritetsintrång 4:6 c
- Ofredande 4:7
- Uppmaning till självmord 4:7 a
- Brytande av post och telehemlighet 4:8
- Intrång i förvar 4:9
- Olovlig avlyssning 4:9 a
- Dataintrång 4:9 c

Påverkan?

- Åtaganden enligt internationella konventioner
 - T.ex. EKMR, Istanbulkonventionen, Barnkonventionen (t.ex. grooming)
- Samhällssyn/rättspolitik
 - Vad anses klandervärt av samhället (t.ex. hedersbrott, eller sexualbrott mot barn)
 - Vad är accepterat/acceptabelt i samhället (t.ex. BDSM?)
- Teknisk utveckling
 - Brott genom teknik (t.ex. dataintrång)
 - Brott på distans (t.ex. våldtäkt)
- Vetenskaplig forskning (i förhållande till konventioner och kriminaliseringsprinciper)
 - Vad visar forskningen? (t.ex. brott i en kontext)
 - Hur kan en straffrättslig bestämmelse utformas med hänsyn till t.ex. principen om förutsebarhet och obestämthetsförbudet?

Brott i en kontext 4 kap.

- Fridskränkingsbrotten BrB 4:4 a (1998)
- Olaga förföljelse (2010)
- Äktenskapstvång (2014)
- Barnäktenskap (2020) – utreseförbud LVU
- Barnfridsbrott (2021) – tidigare försvårande omständighet BrB 29:2 p. 8 (2003)
- Hedersförtryck (2022) – tidigare försvårande omständighet i BrB 29:2 p. 10 (2021)

Brott i en kontext?

- Kontext?
 - Vad innebär begreppet kontext straffrättsligt?
 - Våld i nära relation – vilka relationer?
 - Heder – vad är heder?
 - Barnfridsbrott – vad är bevittna?
 - (Gängkriminalitet – vad är ett gäng?)
- Hur påverkas kontexten av andra rättsområden/andra vetenskapsområden?
 - Vilka källor påverkar hur vi bedömer vad som är en kontext?
 - Våld i nära relation – mäns våld mot kvinnor ett samhällsproblem (jämställdhetsfråga -> våld)
 - Heder – kollektivistisk prägel, särskild utsatthet
 - Barnfridsbrott – från vittne till målsägande, barns rätt att komma till tals
- Vilka personer/vilka situationer ska omfattas?
 - Hur definieras det i lagtext?
 - Hur inskränker straffrättens krav på legalitet möjligheten att lagstifta?

Fridskränkningsbrott 4:4 a som exempel – ett nytt sätt att lagstifta

- Utgångspunkt - Ett allvarligt samhällsproblem (rättspolitiskt + åtaganden enligt internationella konventioner)
- Mäns våld mot kvinnor som utgångspunkt
- Straffrättsliga begränsningar

FN:s definition (Istanbulkonventionen)

- Med mäns våld mot kvinnor avses alla former av *fysiskt* och *psykiskt*, inklusive *sexuellt*, *hot* och våld som riktas mot kvinnor och flickor. Regeringens delmål om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra omfattar även *hedersrelaterat* våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål
- " ... ett brott mot de mänskliga rättigheterna och en form av diskriminering av kvinnor och avser varje fall av könsrelaterat våld som leder till, eller troligen kommer att leda till, fysisk, sexuell, psykisk eller ekonomisk skada eller fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt lidande för kvinnor, inbegripet hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i ett offentligt eller privat sammanhang." (artikel 3a Istanbulkonventionen)

”För en kvinna som under en längre tid har levt i ett förhållande där hon blivit misshandlad är det emellertid inte bara de enskilda fysiska övergreppen i sig som karaktäriserar kvinnans utsatta situation. Det är oftast inte ens möjligt för henne att i detalj beskriva vart och ett av övergreppen. Verkligheten är i stället många gånger sådan att kvinnans tillvaro har varit helt präglad av våld och hot. Våldet har varit det normala, och tidsperioder utan våld hör i vissa fall till undantagen. Kvinnan beskriver därför övergreppen som en process.

Ibland kan våldet till och med ha varit ganska begränsat. Redan det latent, uttalade hotet, och vetskapen om att mannen som hon sammanbor eller har sammanbott med när som helst kan utöva våld mot henne, utgör ett övergrepp mot kvinnan”

(SOU 1995:60)

Normaliseringsprocessen

- Våldet en fortgående process
- Makt och kontroll
- Överordning vs. underordning

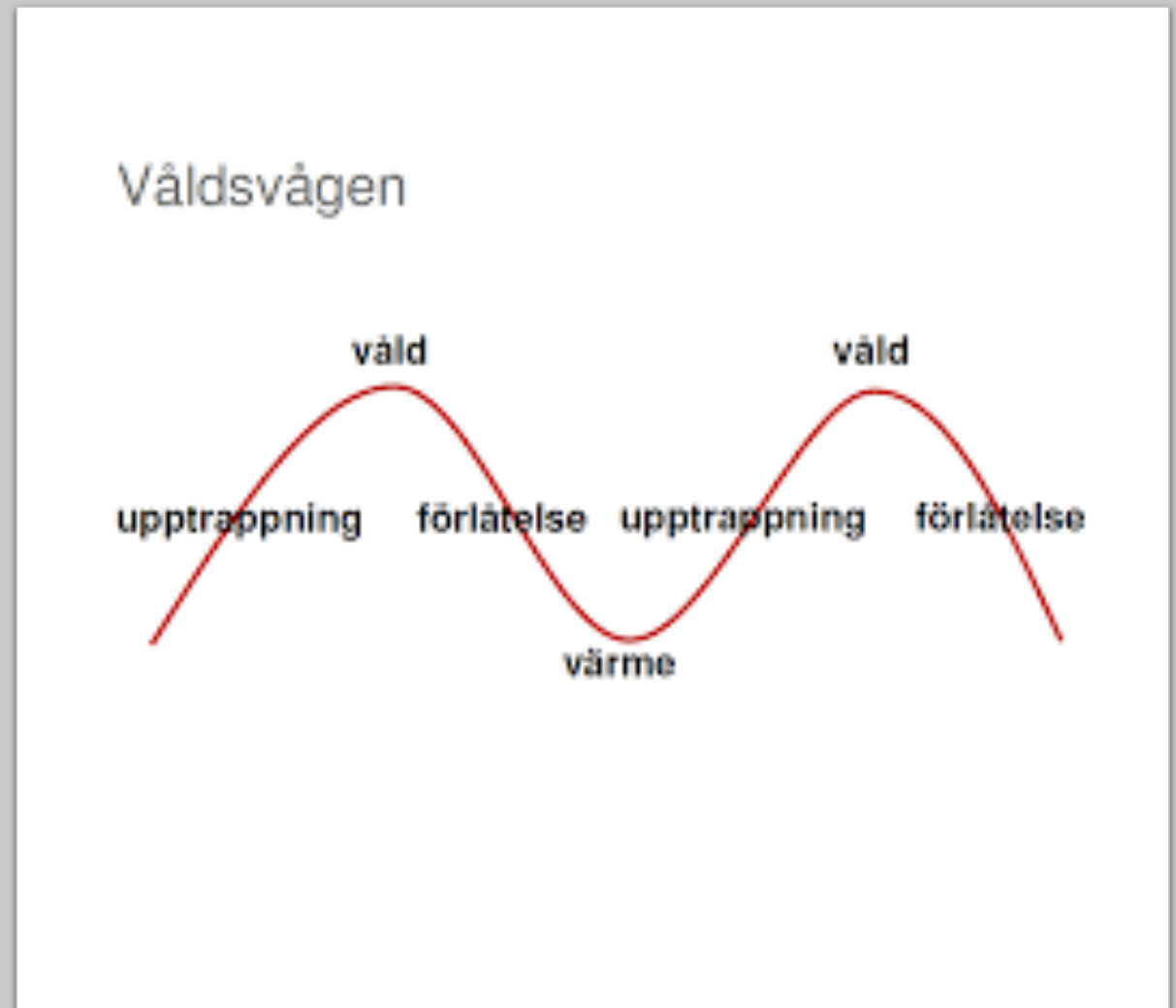
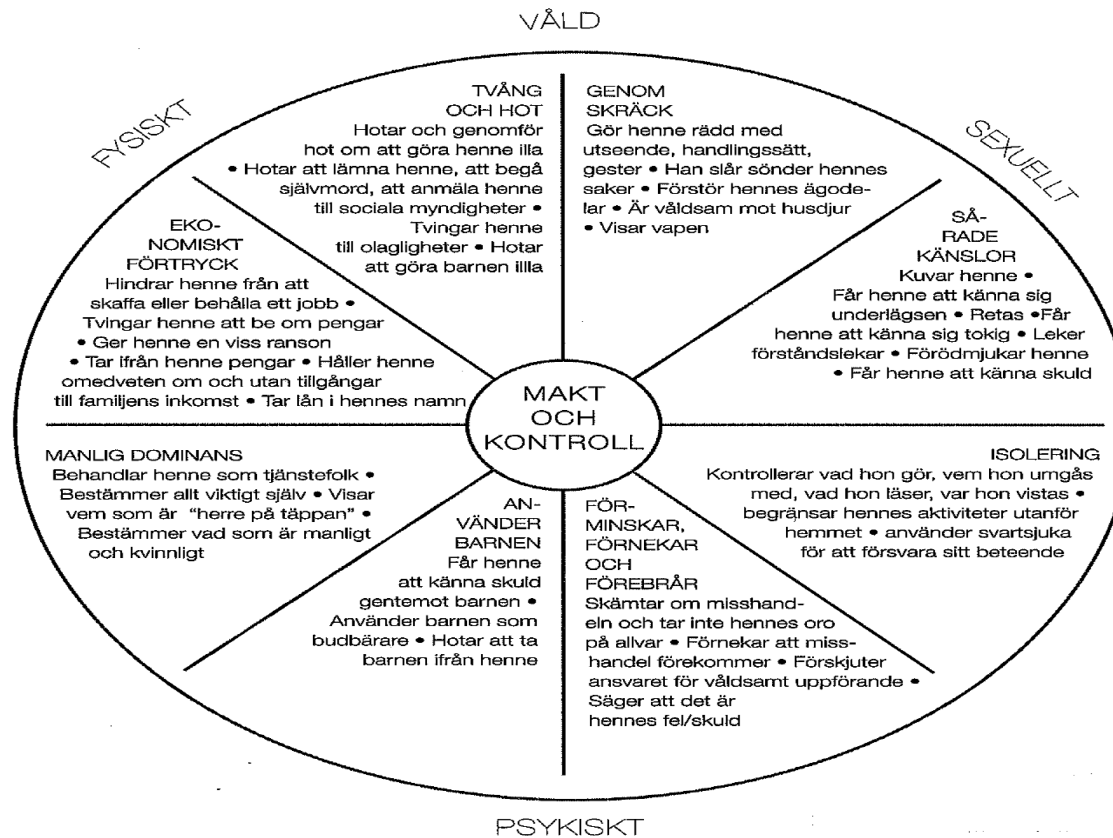

Bild hämtad vardgivarwebb.regionostergotland.se

”Makt- och kontrollhjulet” (mäns våld mot kvinnor)

Källa: Josefin Grände och Roks, Att möta våldsutsatta kvinnor, 2008. Makt- och kontrollhjulet, baserad på Duluthmodellen, Minnesota.

Kvinnovåldskommissionens förslag

- Fokus på beteendet – hänsyn till den utsattas hela situation
- Även icke-kriminaliserade beteenden
- Ett perdurerande brott
- Lättnader i gärningsbeskrivningen
- Ett kvinnofridsbrott och ett fridsbrott

Så ser det ut nu...

- Avgränsning till 3, 4, 6 kap
- Tillägg 2013 - skadegörelsebrotten 12 kap. brottsbalken samt överträdelse av kontaktförbud
- Tillägg 2022 – förtal och grovt förtal BrB 5:1 och 5:2
- Straffskalan ändrats i flera omgångar.
- Enskilda gärningar som tillsammans utgör en upprepad kränkning och är ägnade att allvarligt skada självkänslan
- Lättnader i gärningsbeskrivningen (inte beviskravet)
- Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning

Flera gärningar

- Gärningarna ska var och en för sig vara straffbara enligt 3, 4, 5 kap. 1 eller 2 § §, 6 eller 12 kap. brottsbalken eller 24 § lag om kontaktförbud
- Behöver inte vara av samma typ
- Avgränsningen till vissa brottstyper
 - Förolämpning/?
 - Psykiskt våld (DS 2022:18)
 - Ekonomiskt våld?
- Vanliga konkurrensregler gäller
 - Grov/synnerligen grov misshandel
 - Våldtäkt (undantag mindre grov)

Däremot...

Flera gärningar

- Självklart kan dömas för annan brottslighet utöver BrB 4:4a, men ingår inte i brottsenheten (mängdrabatt)
- Förolämpningar kan ingå vid straffvärdebedömningen BrB 29:1 (skada, fara, kränkning) som försvårande
- Försvårande omständigheter i BrB 29:2
 - Om den tilltalade visat stor hänsynslöshet (p. 2)
 - Om den tilltalade utnyttjat sin ställning eller svårigheter att värja sig (p. 3)
 - Om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i förhållande till en närstående vuxen (p. 8). Alltid
 - Om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder (p. 10)

Närstående eller tidigare närstående

- Närstående eller tidigare närstående (stycke 1)
- Är eller har varit gift med eller bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden (stycke 2)
- Närstående i första hand någon till vilken gärningsmannen har eller har haft ett förhållande med (prop. 1998/99:55)
- Omfattar också barn eller styvbarn, föräldrar eller syskon, eller andra nära släktingar
- Normalkrav att gm och den kränkta bor eller har bott tillsammans, men...
- Fast parrelation under en inte obetydlig varaktighet om förhållandet präglas av en praktisk och känslomässig bindning (NJA 2004 s. 97)

Fast parrelation utan att vara sammanboende (NJA 2004 s. 97)

- Inte obetydlig varaktighet
- Praktisk bindning
- Känsломässig bindning
- Jämförbart med vad som kan vara fallet i ett samboförhållande eller ett förhållande mellan äkta makar
- En särskilt utsatt situation

Ägnade att allvarligt skada självkänslan

- Det förutsätts att gärningarna är sådana som skadar självkänslan *allvarligt*
- Räcker med att gärningarna *typiskt sett* leder till att självkänslan skadas allvarligt, det behöver inte ha varit så
- Om lindrigare brott – ingå i ett mönster som sammantaget leder till att den kränkta personen bryts ned
- Offrets hela situation ska beaktas/mer eller mindre utlämnad NJA 2003 s. 144 (juiceglaset)
- RH 2003:11 (Gärningarna har inte ansetts som så allvarliga att de skall bedömas som grov kvinnofridskränkning) RH 2004:48 (utdragen skilsmässa)

FN:s definition (Barnkonventionen)

Art 19. Barn ska skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp, med hänsyn till art...

Art. 2, 3, 6, 12

UPPSALA
UNIVERSITET

Bevittnande – barnfridsbrott BrB 4:3

Den som begår en brottslig gärning som utgör

1. mord, dråp, misshandel, grov misshandel eller synnerligen grov misshandel enligt 3 kap. 1, 2, 5 eller 6 §,
2. människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, hemfridsbrott, grovt hemfridsbrott eller ofredande enligt 4 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 §,
3. våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt övergrepp, grovt sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn eller sexuellt ofredande enligt 6 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 10 §,
4. skadegörelse eller grov skadegörelse enligt 12 kap. 1 eller 3 §, eller
5. straffbart försök till brott enligt någon av 1-4

döms, om gärningen har bevitnats av ett barn som är närstående eller tidigare närstående till både gärningsmannen och den som gärningen begås mot, för barnfridsbrott till fängelse i högst två år. Om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt, döms för grovt barnfridsbrott till fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om den gärning som har bevitnats har varit av mycket allvarlig art eller om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet.

Lag (2022:661).

Heder

Med begreppet "heder" avses en sådan kollektivt präglad heder som kännetecknas av starka patriarkala eller heteronormativa föreställningar om att familjens eller släktens anseende, ställning eller liknande är beroende av individuella medlemmarnas anseende. (prop. 2019/20:131)

- Försvårande omständighet BrB 29:2 p. 10 (ny 2022)
- Hedersförtryck BrB 4:4e (ny 1 juni 2022)

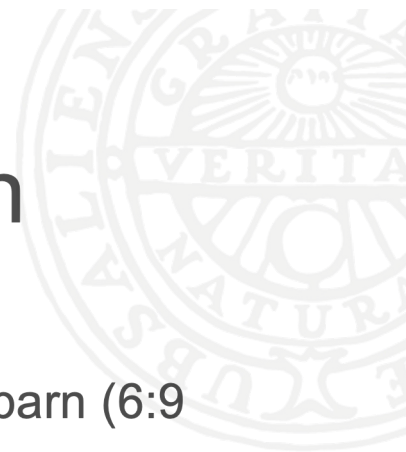

Sexualbrotten 6 kap. brottsbalken

- Brott mot den "sexuella integriteten"
 - Olika typer av brott
 - Samlag och jämförlig med samlag
 - Andra sexuella handlingar
 - Koppleri och köp av sexuell tjänst
 - Utnyttjande av barn för sexuell posering och grooming
 - Sexuellt ofredar

Om sexualbrott 6 kap. brottsbalken

- Våldtäkt 6:1
- Oaktsam våldtäkt 6:1a
- Sexuellt övergrepp 6:2
- Oaktsamt sexuellt övergrepp 6:3
- Våldtäkt mot barn 6:4
- Sexuellt utnyttjande av barn 6:5
- Sexuellt övergrepp mot barn 6:6
- Samlag med avkomling/syskon 6:7
- Utnyttjande av barn för sexuell posering 6:8
- Köp av sexuell handling av barn (6:9)
- Sexuellt ofredande 6:10
- Kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte 6:10a
- Köp av sexuell tjänst 6:11
- Koppleri 6:12

Sexualbrottsreformen 1 juli 2018

Innebär i huvudsak

- Våldtäkt (6:1) ändras från att vissa förutsättningar (misshandel, våld, hot, utsatt situation) till frivillighet som utgångspunkt
- Vissa tidigare brottsrubriceringar inkluderas i andra (t.ex. utnyttjande av person i beroendeställning)
- Kan begås på distans (NJA 2015 s. 501, prop. 2017/18:177)
- Oaktsamma brott införs (våldtäkt, sexuellt övergrepp)

Sexualbrottens uppbyggnad

- Medel- och omständighetsdimension (tillvägagångssätt)
 - ej frivillighet
 - våld
 - hot
 - utnyttjande av situation
 - ålder etc.
- Sexuell dimension (olika former av kränkning av den sexuella integriteten)
 - samlag (6:1)
 - sexuell handling (6:2)
 - sexuellt berör (6:10)

Begrepp i lagtexten

- Samlag
 - Heterosexuellt vaginalt samlag. Könsorgan i beröring (prop. 2017/18:177)
 - Analt samlag. Manligt könsorgan som rör analöppning (prop. 2021/22:231)
 - Oralt samlag. Mun i beröring med könsorgan (prop. 2021/22:231)
- Sexuell handling jämförlik med samlag
 - Inträngande i kroppen/sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och övriga omständigheter är jämförlik med samlag (NJA 2008 s. 482 I & II)
- Sexuell handling
 - Utgångspunkt: någorlunda varaktig fysisk beröring könsorgan – kropp
 - Övrigt: Sexuell prägel, ägnad att kränka offrets sexuella integritet, väcka eller tillfredsställa sexuell drift (se dock NJA 2013 s. 548 "Otrohetskontrollen")

Begreppen i 6:1

Frivillighet som utgångspunkt

- om frivillighet har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt
 - Inte den "innersta" viljan som är av betydelse (kan vara frivilligt utan samtycke)
 - Tjatsex inte inkluderat

Begreppen i 6:1

Aldrig frivilligt om:

1. Misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning m.m.
2. Otillbörligt utnyttjande av utsatt situation
 - Berusning, rädsla m.m.
3. Missbruk av beroendeställning
 - Krävs allvarligt missbruk av beroendeställning, inte alla beroendeförhållanden omfattas

Särskilda bestämmelser om sexualbrott mot barn

- Våldtäkt mot barn BrB 6:4
- Sexuellt utnyttjande av barn BrB 6:5
- Sexuellt övergrepp mot barn BrB 6:6
- Utnyttjande av barn för sexuell posering BrB 6:8
- Köp av sexuell handling av barn BrB 6:9
- Kontakt med barn i sexuellt syfte BrB 6:10a
- Ålderspresumtion BrB 6:13
- Ansvarsfrihet BrB 6:14
- Något om förhållandet till barnpornografibrottet BrB 16:10a

Våldtäkt mot barn BrB 6:4

- Träffar alla som har samlag (jämförligt med) med någon som är under 15 år
- I vissa fall omfattas barn upp till 18
 - Avkomling till gärningsmannen (biologiskt släktskap)
 - Står under fostran av (ex. adoptivföräldrar, fosterhemsföräldrar)
 - Liknande förhållande till (ex. pappas/mammas ny partner om del av familj)
- Grovt brott
 - Om gärningsmannen använt våld eller hot om brottslig gärning
 - Om fler än en förgripit sig på, eller deltagit i, övergreppet
 - Annars särskild hänsynslöshet eller råhet (särskilt ålder, men också annan omständighet, t.ex. dokumenterat)
- Läs tillsammans med:
 - 6:5 - om i kärleksrelation (ålder inte betydelse, men krav på frivillighet)
 - 6:13 - oaktsamhet avseende ålder (hänsyn till vad gm borde ha insett)
 - 6:14 - ansvarsfrihet – om nära i ålder och uppenbart inte inneburit övergrepp = i kärleksrelation, nära i ålder OCH uppenbart inte inneburit övergrepp

Sexuellt utnyttjande av barn BrB 6:5

Är ett brott som avses i 4 § första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre allvarligt, döms för *sexuellt utnyttjande av barn* till fängelse i högst fyra år.

- Gärning enligt 4 § (våldtäkt mot barn)
- Med hänsyn till omständigheterna mindre allvarlig
- I kärleksrelation - ålder inte av betydelse, men krav på frivillighet

Oaktsamhetsansvar ålder BrB 6:13

Till ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för en gärning som begås mot någon under en viss ålder skall dömas även den som inte haft uppsåt till men varit oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte uppnått den åldern.

- Omständigheter (vilka som helst) som på något sätt borde ha gjort att gärningsmannen insett att barnet inte uppnått 15 års ålder

Särregleringar för barn och unga

Under 15 år	Under 18 år	Annars...
Våldtäkt mot barn (BrB 6:4) Den som har samlag....	Våldtäkt mot barn (BrB 6:4) Endast om avkomling, under fostran eller liknande förhållande	Våldtäkt (BrB 6:1) Den som utan frivillighet har samlag...
Sexuellt utnyttjande av barn (BrB 6:5) Är ett brott som avses i 4 § med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre allvariga...	Sexuellt utnyttjande av barn (BrB 6:5) Endast om avkomling, under fostran eller liknande förhållande	
Sexuellt övergrepp mot barn (BrB 6:6) Den som genomför annan sexuell handling än som avses i 4 och 5 §§ ...	Sexuellt övergrepp mot barn (BrB 6:6) Endast om avkomling, under fostran eller liknande förhållande	Sexuellt övergrepp (BrB 6:2) Den som i annat fall än som avses i 1 § ...
Utnyttjande av barn för sexuell posering (BrB 6:8) Den som främjar eller utnyttjar att ett barn under 15 år utför eller medverkar...	Utnyttjande av barn för sexuell posering (BrB 6:8) Endast om ägnat att skada barnets hälsa eller utveckling	
Köp av sexuell handling av barn (BrB 6:9) Den som förmår ett barn som inte fyllt arton år att mot ersättning..		Köp av sexuell tjänst (BrB 6:11) Den som i annat fall som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning...
Sexuellt ofredande (BrB 6:10) Blottar sig, berör, förmår barnet att företa eller medverka i sexuell handling, genom ord eller handling ofredar	Sexuellt ofredande (BrB 6:10) Blottar sig eller annars genom ord eller handlande ofredar.	
Kontakt med barn i sexuellt syfte (BrB 6:10 a) (Grooming)		
		Koppleri (BrB 6:12) Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år.